

Mijn moeders strijd

Van Murat Isik verscheen eveneens
bij Ambo|Anthos *uitgevers*

Verloren grond
Wees onzichtbaar

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos *uitgevers* via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Murat Isik

Mijn moeders strijd

UITGEBREIDE EDITIE

Ambo|Anthos
Amsterdam

Een vroege versie van *Mijn moeders strijd*
verscheen eerder als Boekenweekessay 2019

Eerste druk 2019
Tweede, herziene druk 2020

ISBN 978 90 263 5124 2
© 2019, 2020 Murat Isik
Omslagontwerp Roald Triebels, Amsterdam
Omslagillustratie privécollectie van Aynur
Foto auteur © Chantal Ariëns

Verspreiding voor België:
Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor mijn moeder en anneanne

‘Elke keer dat een vrouw voor zichzelf opkomt, komt ze, zonder het misschien te beseffen of het te verkondigen, op voor alle vrouwen.’

Maya Angelou

‘Vertel haar nooit en te nimmer dat ze iets wel of niet mag doen omdat ze een meisje is. “Omdat je een meisje bent” is nooit ergens een reden voor. Echt nooit.’

Chimamanda Ngozi Adichie

Vooraf

Ik heb me altijd afgevraagd waarom mijn moeder zo anders is dan de vrouwen in haar familie en omgeving, waarom zij wél een emancipatiestrijd heeft gevoerd.

Lange tijd had ik geen antwoord op die vraag. Ik wist alleen dat mijn moeder zich voor mijn zus en mij had opgeofferd en dat ze haar handen altijd vol had gehad aan mijn vader, die maar niet wilde deugen. Ik wist niet wat eraan vooraf was gegaan, noch wat haar had aangespoord zich te emanciperen.

Ik wilde haar beter begrijpen, haar beweegredenen doorgronden en de gaten opvullen in het verhaal over haar leven dat zich in mijn hoofd had gevormd. Ik wist dat ik daarvoor uitgebreid met haar in gesprek zou moeten gaan.

Wat ik niet wist, en waar ik gedurende het schrijfproces achter kwam, is dat ik ook mezelf en mijn relatie met mijn moeder moest bevragen, omdat de manier waarop wij ons tot elkaar verhouden nauw samenhangt met haar strijd. En zo vond er een onverwachte zelfanalyse plaats die mij onvermoede inzichten gaf.

Het boek dat u in handen heeft, is de nieuwe en uitgebreide

editie van *Mijn moeders strijd*, dat oorspronkelijk als Boekenweekessay verscheen tijdens de Boekenweek in maart 2019. Voor dat essay had ik slechts tweeënzestig pagina's tot mijn beschikking, een begrenzing die in deze uitgebreide editie gelukkig is weggevallen. In honderdzestig pagina's kan ik nu dieper op mijn moeders emancipatiestrijd ingaan, de essentiële familieverhoudingen beter schetsen, het rauwe leven in het dorp beter duiden en de eerste jaren van mijn moeder in Izmir, die zo belangrijk en vormend waren, van meer reliëf voorzien. Kortom, de toegevoegde hoofdstukken, waarvoor ik opnieuw in gesprek ben gegaan met mijn moeder, stellen de lezer beter in staat mijn moeders levensverhaal te volgen en te begrijpen, en haar strijd in een historische context te plaatsen.

Ik heb daarnaast het gevoel dat ik mijn grootmoeder – mijn moeders moeder – met deze nieuwe versie van *Mijn moeders strijd* meer recht doe. Dit boek gaat deels ook over háár wanhopige worsteling om te overleven in een onbarmhartige omgeving, die haar hard, maar ook vastberaden en inventief heeft gemaakt. Daarnaast greep ik de kans een andere, onvermoede kant van haar te laten zien.

Bovendien bleek deze nieuwe editie een uitnodiging voor mij te bevatten om mijn eigen band én ongemak met Turkije en mijn familie aldaar te onderzoeken.

Door de vele gesprekken met mijn moeder werd ik me ervan bewust dat haar strijd al begon in een tijd waarin mijn zus en ik nog niet bestonden, in een tijd waarin mijn moeder nog geen moeder was, maar een jonge vrouw, een tiener, een meisje. Ze wilde als jonge vrouw niet hetzelfde pad bewandelen als de generatie voor haar, maar hogerop komen. Ze was eenzaam

in haar strijd; er was geen vrouwenbeweging waarbij ze zich kon aansluiten, er waren geen medestanders, noch had ze een rolmodel. Leven was overleven voor haar, maar altijd voelde ze dat de wereld groter moest zijn dan het kleine dorp en het verstikkende milieu waarin ze zich bevond; de patriarchale cultuur waarin alle belangrijke besluiten door mannen worden genomen en vrouwen ondergeschikt zijn.

Ik weet nu dat er altijd een plan was, een plan dat ze noodgedwongen regelmatig bijstelde en dat richting gaf aan haar strijd en leven. Dat ze altijd moest manoeuvreren, haar wanhoop moest trotseren en een vastberadenheid aan de dag leggen die waarschijnlijk weinig anderen kunnen opbrengen. En ik weet nu hoe ze tegen alle verwachtingen in de vrouw is geworden die ze nu is.

1

‘Ik ben teruggekeerd uit de dood.’

Het zijn woorden die mijn moeder vaak gebruikt als het over haar kinderjaren in het dorp gaat. De naam van haar geboortedorp klinkt poëtisch: Kemere Hemgini. De betekenis is dat ook: stenen van honing. Maar Kemere Hemgini, in het oosten van Turkije, was allesbehalve poëtisch: het was armoe-dig en stoffig, zonder stromend water of elektriciteit. Een van God verlaten plek met zo’n vijftig stenen huizen, waar ongeletterde boeren met hun kinderen en vee leefden en een overlevingsstrijd voerden. Elke winter stierven er veel kinderen aan onschuldige ziektes omdat ze niet ingeënt waren en het dorp niet beschikte over medicijnen, laat staan dat een van de dor-pelingen geschoold was in de geneeskunde.

Mijn moeder was het negende kind van haar ouders, eenvoudige Zaza’s die het grootste deel van hun leven geen Turks spraken en decennialang de streek, waar verder Koerden en Armeniërs leefden, niet zouden verlaten. Elf kinderen zou mijn grootmoeder baren, maar mijn moeder was slechts een van de drie die zouden blijven leven. De andere twee ‘overlevers’ zijn

haar oudere broer Hasan en haar zusje Sevgi, een nakomertje dat tien jaar na mijn moeder ter wereld kwam. De acht andere kinderen werden door verschillende ziektes en verwoestende aardbevingen geen van allen ouder dan vijf jaar.

De mens was in Kemere Hemgini – ver weg van het gezag in Ankara, de moderniteiten van Istanbul en de beschaving van Izmir – overgeleverd aan de onbarmhartige natuur. Een gezegde dat veel verklaart over de positie van kinderen in die tijd en streek, luidt: als een kind honger heeft, eet het maar zijn eigen snot op. Kinderen waren er in overvloed, net als hongerig vee, maar konden hun ouders ook zo weer ontvallen ‘als het Gods wil was’, of wanneer het noodlot hen gevonden had.

De gezichten van de overleden kinderen zijn inmiddels vervaagd, en zelfs hun namen zijn voorgoed vergeten, weet ik uit de gesprekken die ik met mijn moeder heb gevoerd als onderdeel van de research voor mijn debuutroman *Verloren grond*.

Mijn moeder werd geboren op 3 april 1953. Bij haar geboorte kreeg ze de Zaza-naam Agçık. Zo werd ze de eerste acht jaar van haar leven genoemd, tot er op een dag een Turkse leraar naar het dorp kwam om de kinderen Turks te leren en hun een gevoel van nationalisme bij te brengen. Klaarblijkelijk ging zijn taak verder, want hij veranderde ook de namen van sommige Zaza-kinderen omdat ze te weinig Turks klonken. Mijn moeder, besloot hij, zou voortaan Aynur heten, een degelijke Turkse naam die ‘maanlicht’ betekent.

Tijdens een van de ijzige winters in de jaren vijftig was mijn moeder eens zo ziek dat haar ouders alle hoop hadden opgegeven. Ze had hoge koorts en lag dagen te ijlen in de ruimte naast de stal die voor woonkamer moest doorgaan. De haard in het midden van het vertrek verspreidde nauwelijks genoeg hitte

om het gezin warm te houden. Mijn moeder hoorde, in een helder moment, haar vader huilen. Toen niet veel later ook haar strijdvaardige moeder begon te snikken, wist ze dat haar einde nabij was. 'Het leek of mijn ziel mijn lichaam al had verlaten.' Maar mijn moeders lot bleek anders dan dat van haar onfortuinlijke broers en zussen.

Wanneer ze er ruim een halve eeuw later over vertelt, is in haar ogen nog iets van die heftige levensstrijd te zien. En ineens treft het me: mijn moeder is die strijd sindsdien blijven voeren, haar hele leven lang.

2

Tien jaar na de gesprekken voor mijn eerste roman kruip ik weer in de rol van interviewer. In het afgelopen decennium is er veel veranderd, meer dan in de decennia daarvoor. Mijn moeder is voor het eerste van een reeks gesprekken naar Hoofddorp gekomen, waar ik samen met mijn verloofde Iris, zoon Thorgan en dochter Elana in een hoekhuis woon, omringd door groen. We zitten aan de eettafel.

Wat in die tien jaar onveranderd is gebleven, is dat mijn moeder – door haar jeugdige uitstraling – nog steeds wordt aangezien voor de zus van haar dochter als ze samen op stap zijn.

‘Je hebt zeker nog niet ontbeten, hè?’ vraag ik. Toen ik er een paar jaar geleden achter kwam dat mijn moeder met een lege maag naar haar werk ging, heb ik herhaaldelijk een lange preek afgestoken over het belang van een goed ontbijt.

‘Jawel, ik heb een banaan gegeten,’ zegt mijn moeder snel. ‘Zoals jij me hebt geleerd.’ We barsten in lachen uit. ‘Laten we eerst lunchen, ik heb croissants en muffins meegenomen.’ Als ik zeg dat het zonde is van haar geld en dat ik genoeg eten in

huis heb, wuift ze dat weg. ‘Ik ben op bezoek bij mijn zoon, dan vind ik het gezellig om wat lekkers mee te nemen.’

Een paar dagen eerder heb ik haar gevraagd na te denken over de vraag hoe het was om als vrouw op te groeien in Turkije. Als we uitgegeten zijn, hoef ik de vraag niet te stellen, want ze steekt meteen van wal.

‘Als we dit gaan doen, moet ik bij het begin beginnen,’ zegt mijn moeder. Ze staart even naar het tafelblad. Als ze weer opkijkt, zegt ze: ‘Ik haatte het om een meisje te zijn.’

Ik schrik van haar woorden.

‘Ik vond het echt verschrikkelijk om een meisje te zijn in het dorp. Meisje-zijn maakte van mij een ongelukkig kind.’

Ze was een jaar of negen toen ze haar sekse voor het eerst vervloekte. Het was toen ze besepte dat er in het dorp heel anders werd omgegaan met meisjes dan met jongens. ‘Meisjes mochten helemaal niks, jongens werd alle vrijheid gegund. Het was een schok toen dat tot mij doordrong.’

Van de ene op de andere dag begon haar moeder haar bewegingsvrijheid in te perken en te strooien met ge- en verboden. Plotseling moest ze letten op haar bewegingen en gedrag, haar blik neerslaan als ze door het dorp liep, netjes en kuis zitten, niet als eerste aan tafel schuiven voor het avondmaal, rustig eten en niet te inhalig zijn – allemaal dingen die de jongens in het dorp nooit werden opgelegd.

‘En steeds wanneer ik vroeg naar de reden van het gebod, zei mijn moeder: “Omdat je een meisje bent.” Het was telkens hetzelfde. “Omdat je een meisje bent, moet je...”, “Omdat je een meisje bent, mag je niet...” Ze liet het klinken alsof ze me strafte vanwege het feit dat ik een meisje was.’ Op een dag mocht ze niet meer met de buurjongens spelen. ‘Ik begreep er niets van.

Waarom mag ik niet meer... “Omdat je een meisje bent.” Mijn god, alsof het een vloek van de duivel was.’

Ze zag dat de jongens na school buiten bleven rondhangen en kattenkwaad uithaalden terwijl zij meteen naar huis moest. ‘Jongens mochten alles doen en ik niets meer. Mijn vriendinnetjes, die ineens ook kort werden gehouden door hun moeders, legden zich neer bij die ongelijke behandeling en accepteerden dat ze voortaan niet meer met jongens mochten spelen, maar ik kon er niet tegen.’ Met haar negen jaar besloot mijn moeder in verzet te komen. Ze vertelde haar moeder dat ze met de buurjongens zou blijven spelen, dat kinderen gewoon met elkaar moesten kunnen omgaan. Toen ze haar woorden in de praktijk bracht, kreeg ze een ongenadig pak slaag. ‘Ik bleef me verzetten en riep dat we kinderen waren. Mijn moeder ging toen op me zitten en sloeg haar handen om mijn keel. Ik was verbijsterd, dacht dat ze gek geworden was. Ik besloot me voor dood te houden omdat ik nauwelijks nog lucht kreeg. Ze stopte pas toen de buurvrouw naar binnen stormde en riep: “Wat doe je?”’

Terwijl ik vol ongeloof luister, wordt het me duidelijk dat in die vroege jaren de basis voor mijn moeders strijdbaarheid moet zijn gelegd. Ondanks de schok bleef ze met de jongens in het dorp spelen. Niet veel later begon het haar op te vallen dat meisjes in het dorp altijd ongelukkig uit hun ogen keken op hun bruiloft. ‘De jongens kozen de meisjes uit, en hun ouders kwamen dan om haar hand vragen. Aan het meisje werd niets gevraagd, als de jongen haar maar wilde.’

Maar er was nog iets wat de meisjes ongelukkig en zelfs angstig uit hun ogen deed kijken op hun eigen bruiloft: het trouwritueel.

Na de komst van de mannen met trommel en *zurna* – een blaasinstrument met een scherpe, doordringende toon dat iets van een hobo weg heeft – werd er eerst nog onschuldig gedanst: de traditionele *halay*-dans waarbij mannen en vrouwen, met de pinken in elkaar gehaakt, een grote kring vormen en in een steeds hoger tempo rondjes draaien en daarbij telkens pasjes naar voren en naar achteren zetten. Op iedere bruiloft in het dorp gaven mannen en vrouwen zich vol overgave over aan deze opzweepende dans, terwijl de *zurna* het tempo steeds verder opvoerde, zozeer dat omstanders hun oren moesten dichtdrukken om hun trommelvliezen te sparen.

Na de dans brak het gevreesde moment aan: de bruid werd op een wit paard gehesen en zo naar een huis geleid, waar de bruidegom al op het dak stond te wachten met een flinke appel in de aanslag. Hij diende de vrucht, waarin vele muntstukken waren gedrukt, op het hoofd van de bruid te laten vallen. Als de verzwaarde appel na de inslag doormidden zou breken, zou dat geluk brengen.

Volgens de overlevering kwam op een grauwe voorjaarsdag een onfortuinlijke bruid, van wie niet bekend was dat ze over een eierschedel beschikte, voor de ogen van het hele dorp om het leven: de appel sloeg een gat in haar schedel. Sindsdien vreesden alle meisjes in het dorp het ritueel maar het kwam, na een kort beraad tussen het dorpshoofd en een paar dorpsoudsten, niet tot een verbod.

De angst voor het lot dat haar wachtte, werd alleen maar groter toen mijn moeder zag dat veel jonge bruiden gewond door het dorp liepen, de een met een blauw oog, de ander met een gescheurde lip. Wat haar het diepst trof, was de aanblik van een hoogzwangere vrouw die met een gebroken hand

rondliep. ‘Dat was traumatiserend om te zien. Ik vroeg me vertwijfeld af waarom die vrouwen klappen kregen terwijl ze zoveel voor hun gezin deden.’ Ze vreesde dat haar eenzelfde toekomst wachtte: een huwelijk met een man van wie ze niet hield en die haar zou mishandelen.

Ze werd bevangen door machteloosheid. “Waarom heb je mij geboren laten worden?” schreeuwde ik tegen mijn moeder. “Waarom heb je mij geboren laten worden als meisje? Zo wil ik niet leven.”

Wat haar ook treurig stemde, waren de luide gebeden van de vrouwen in het dorp: ze baden om een zoon en hun mannen deden hartstochtelijk mee.

‘Mijn moeder zei tegen mij dat een dochter trouwt en weggaat, maar dat een zoon altijd bij je blijft en de familienaam draagt. “Hij zal werken, me rijkdom brengen en voor me zorgen. Jij brengt mij later niets en jouw kinderen zullen bij die andere familie horen.” Toen ik haar vroeg waarom ze me dan geboren had laten worden, zei ze: “Ik wilde jou helemaal niet, ik wilde een jongen.”

Toen we een paar jaar later ruzie kregen over hetzelfde onderwerp, riep ze zelfs: “Jij zal straks je benen openen voor iemand anders. Maar mijn zoon blijft altijd bij mij en zal mij verzorgen.”

Ik voelde me totaal waardeloos en onbelangrijk. Het ironische is dat de zoon in wiens scholing mijn moeder zoveel heeft geïnvesteerd en die ze altijd verheerlijkte, haar niets dan ellende heeft gebracht. Het zijn mijn zusje en ik geweest die voor haar gezorgd hebben en haar financieel hebben ondersteund.’